

ADAM ŁUNIEWSKI

1887—1945

napisał

H. ŚWIDZINSKI

Adam Łuniewski urodził się w Warszawie w r. 1887. Po ukończeniu gimnazjum W. Górskiego w r. 1908, udaje się w niedługim czasie na studia geograficzne do Paryża na Sorbonę. Wskutek choroby przerywa je po dwóch latach i powraca do Warszawy, gdzie przebywa pierwszą wojnę światową. Po zorganizowaniu polskiego uniwersytetu wstępuje nań i studiuje geologię pod kierunkiem prof. J. Lewińskiego, otrzymując w r. 1923 stopień doktora filozofii. Uczelni swej jednak nie opuszcza i w roli asystenta, a następnie adiunkta i kustosa Muzeum Zakładu Geologii pozostaje w niej aż do wojny w r. 1939. W r. 1926 bierze udział w XIV Międzynarodowym Kongresie Geologicznym w Madrycie jako jeden z niewielu Polaków.

Imię Adama Łuniewskiego, tak jak i prof. Lewińskiego, jest nierozzerwalnie związane z Zakładem Geologii U. W. w okresie międzywojennym. Ktokolwiek przeszedł w tym czasie przez ów Zakład temu na zawsze utkwiała w pamięci sylwetka Łuniewskiego, otoczonego zbiorami, książkami, wśród popiołu i kłębow dymu z nieodstępnej fajki. Zakład był Mu drugim domem, rodziną. Byli nawzajem tak organicznie ze sobą zrośnięci, że wydawało się niepodobieństwem istnienie jednego bez drugiego. Lewiński i Łuniewski pozostaną symbolami tego etapu Zakładu Geologii.

Prace naukowe rozpoczął Łuniewski w r. 1919 studiami nad utworami górnourajskimi wschodniego zbocza Gór Świętokrzyskich, kontynuując zapoczątkowane przez Lewińskiego systematyczne opracowywanie formacji jurajskiej w obrzeżeniu tych gór. Rezultatem studiów była rozprawa doktorska pt. «Z geologii okolic Zawichosta», ogłoszona w *Sprawozdaniach Państw. Inst. Geologicznego* w r. 1923 (nr 1 i 3 Bibliografii na końcu niniejszego). Łuniewski nie ograniczył się wówczas do jury, podając także swe spostrzeżenia nad tamtejszymi utworami kredowymi, trzeciorzędem i czwartorzędem. Niektóre ciekawe, bądź mało znane formy małżów i ramienionogów jurajskich i kredowych zostały opisane w osobnej rozprawce (5).

Nawiązanej znajomości z formacją jurajską pozostanie Zmarły wierny do końca życia. Ostatnie Jego, już podczas okupacji wykonane prace, odnoszą się również do utworów jurajskich.

W r. 1928 Łuniewski udaje się wraz z piszącym te słowa do Łukowa celem ostatecznego wyjaśnienia zagadki tamtejszej jury. Wspólna notatka (8) udawadnia, że jest to kra dyluwialna. Piękne zbiory wspólnie zachowanej fauny, zgromadzone wówczas a kompletowane jeszcze i później, miał opracować Łuniewski, nie wyszedł jednak poza stadium przygotowawcze.

W tymże roku podejmuje Łuniewski także z niżej podpisanym dalsze badania pasma jurajskiego między Małogoszczą a Przedborzem. Łuniewskiemu i tym razem przypadła strona paleontologiczna. Ze specjalnym zapalem zabrał się do opracowania solenopor, wówczas jeszcze mało znanych alg jurajskich, których piękne okazy, często z zachowanym różowym zabarwieniem wewnątrz buł, znalezione zostały podczas tych studiów.

Zgromadził literaturę, wykonał szlify mikroskopowe. Niestety, jak to często bywało, zabrakło Mu energii do wykończenia dzieła i nie doprowadził w porę do ogłoszenia wyników. Ukazanie się rozpraw M-me P. Lemoine i E. Peterhansa¹, poświęconych tymże algom, zniechęciło ostatecznie Łuniewskiego, jakkolwiek wartość jego pracy doznałaby niewielkiego tylko umniejszenia przez ustąpienie pierwszeństwa publikacji komu innemu.

Tuż przed wojną zajął się Łuniewski utworami jurajskimi z głębokich wierceń, wykonanych w latach 1929—31 na Kujawach. Z całego opracowania ocalało tylko prowizoryczne sprawozdanie, złożone w r. 1939 Państwowemu Instytutowi Geologicznemu.

Wobec zniszczenia rdzeni i innych materiałów, tymczasowe wyniki, opublikowane po wojnie jako praca pośmiertna (15), zachowują trwałą wartość dokumentarną.

Już podczas okupacji dorzucił Łuniewski szereg spostrzeżeń nad rozwojem jury między Radomskiem a Przedborzem, uzupełniając dawniejsze obserwacje Lewińskiego i Świdzińskiego. Odkrył tam również nieznanne dotychczas wapienie słodkowodne z florą i fauną; nie zdążył jednak sprecyzować ich wieku. Wstępne opracowanie, łącznie z czwartorzędem okolic Radomska i Kamieńska, opublikowane zostało przez Państwowy Instytut Geologiczny wspólnie z otworami Kujawskimi w pośmiertnym biuletynie (14).

W czasie badań utworów jurajskich wschodniego zbocza Gór Świętokrzyskich, z inicjatywy prof. Lewińskiego, zajął się Łuniewski wapieniem muszlowym okolic Wąchocka. Szczęście Mu sprzyjało, już podczas wstępnych badań, bowiem, napotkał niezwykle ciekawą faunę łodzików typu alpejskiego (*Pleuromutilus mosis* i pokrewne), świadczących o komunikacji środkowo-triasowego morza «Świętokrzyskiego» z geosynkliną alpejską (4). Mimo, że Łuniewski nie publikował dalszych przyczynków o triasie, nie przestał się nim zajmować i gromadzić materiałów do opracowania tej, może najbardziej zaniedbanej, formacji geologicznej w Polsce.

¹ M-me P. Lemoine, Contribution à l'étude des Corallinacées fossiles, *Bull. Soc. Géol. de France*, sér. 4, t. XXVII, 1927/28.

E. Peterhans, Les algues jurassiques..., *Ibidem*, t. XXIX.

Interesował się również utworami kredowymi i ich stosunkiem do formacji jurajskiej, drukując swe spostrzeżenia z okolic Iłży (13). Specjalną uwagę zwrócił na glaukonityczne margle cenomanu, podając sporą listę fauny. W podłożu kredy stwierdza muszlowce, zapewne najwyższego klimerydu i jakieś utwory ilaste ze szczątkami roślin.

Zgodnie z tradycjami geologii warszawskiej pracował Zmarły i nad czwartorzędem bliższych i dalszych okolic stolicy. Wielokrotne wycieczki uczyniły zeń dobrego znawcę geologii tych stron i w «Przewodniku Geologicznym» po Warszawie i okolicy, wydanym w r. 1927 (7), opracował Łuniewski kilka wycieczek. Z tego też mniej więcej okresu pochodzi notatka z obserwacji, dokonanych wspólnie z J. St. Czekalskim, nad dyluwium okolic Tomaszowa Mazowieckiego.

Zakres zainteresowań Łuniewskiego nie ograniczał się do wymienionych paru działów. Gromadził spostrzeżenia i materiały z różnych dziedzin geologii Polski, jak świadczą krótkie notatki o żwirach preglacialnych i o radiolarytach paleozoicznych. Ciekawiły Go również zjawiska dynamiczne i nie jeden ładny okaz w dydaktycznej kolekcji zakładowej z geologii dynamicznej pochodził z jego zbiorów.

Ilość i rozmiar publikacji nie odzwierciedlają nawet w części wiadomości, które posiadał Łuniewski. Przeżycia osobiste, a może i wrodzona skromność i nieśmiałość oraz niedocenywanie własnych możliwości, tłumili często Jego chęć do pracy, wytwarzając jeśli nie pesymizm, to w każdym razie pewnego rodzaju rezygnację życiową i zgorzknienie. Skutkiem tego brakło mu nieraz energii do uczynienia tych niewielu wysiłków, prawda — niewdzięcznych, ale koniecznych do technicznego ukończenia pracy celem ubrania jej w formę, odpowiednią do druku.

Materiały, zbiory, notatki Łuniewskiego przypadły, spalone w pamiętnych wrześniach 1939 i 1944.

Obok pracy ściśle naukowej Łuniewski uprawiał również akcję popularyzatorską. Jemu zawdzięczamy ponowne wydanie znakomitej powieści naukowej E. Majewskiego — słynnego «Profesora Przedpotowicza»¹, opracował również «Pospolite minerały i skały Ziemi Polskich» dla wydawnictwa *Płomyka*.

Łuniewski zajmował się także działalnością dydaktyczną bądź na różnych kursach dokształcających, bądź jako asystent, prowadzący ćwiczenia. Wrodzona dobroć serca ułatwiała Mu przewycięzenie nieśmiałości i nawiązywanie kontaktu ze słuchaczami. Cechował Go miły stosunek do młodszych, chęć niesienia pomocy. Nie czynił ze swej wiedzy «zamkniętej świątyni», lecz udzielał jej chętnie innym, usuwając niekiedy w cień swoje własne osiągnięcia.

W okresie okupacji niemieckiej Łuniewski został zatrudniony wraz z wszystkimi niemal geologami w Instytucie Geologicznym, gdzie zorganizował kartotekę otworów wiertniczych, która obecnie po rewindykacji z Niemiec oddaje olbrzymie usługi geologom.

¹ E. Majewski, W otchłaniach czasu, *Biblioteka Polska*, Warszawa 1938.

Podczas powstania warszawskiego został wywieziony w sierpniu 1944 r. przez Niemców do obozu w Sachsenhausen pod Berlinem, a następnie w lutym 1945 do słynnej mordowni w Belsen w Wirtembergii, gdzie zmarł wkrótce w najokropniejszych warunkach, dzieląc los tysięcy Polaków.

* * *

Urodzony w Warszawie — całe swe istnienie złączył z tym miastem dziwnym, gdzie wśród gwaru i rozmachu bujnego życia stolicy kwitła nauka, uprawiana w zaciszu pracowni i gabinetów, gdzie obok blichtru i lekkomyślności — rodziły się wielokrotnie zrywy najpiękniejszego bohaterstwa indywidualnego i zbiorowego, jakim żadne inne miasto polskie w tej skali poszczycić się nie może. Adam Łuniewski nie przeżył swej Warszawy, Warszawy lat dziecińczych i młodości, chmurami pierwszej wojny światowej owianej. Padł razem z Warszawą, wraz z nią i tysiącami współbraci świadcząc o bezprzykładnym barbarzyństwie niemieckiego hitleryzmu, tej potwornej hańby naszego stulecia.

ADAM ŁUNIEWSKI (Résumé)

Adam Łuniewski est né à Varsovie en 1887. Bientôt après avoir fini (en 1908) le lycée de W. Górski, il part pour Paris afin d'étudier la géographie à la Sorbonne. Après deux années, il est obligé, à cause d'une maladie, d'interrompre ses études et de revenir à Varsovie, où il reste pendant la première guerre mondiale. Lorsque l'université polonaise est organisée, il y étudie la géologie sous la direction du prof. J. Lewiński. En 1923 il obtient le grade de docteur ès sciences. Il ne quitte cependant pas l'université, et, comme assistant, puis, comme professeur adjoint et conservateur du Musée de l'Institut de Géologie, il y reste jusqu'à la guerre de 1939.

Au mois d'août, en 1944, pendant la revolte de Varsovie il fut déporté au camp Sachsenhausen près de Berlin, puis, en février 1945, lors de l'évacuation, en fameux camp de la mort de Belsen, où, comme des milliers d'autres Polonais, il est mort dans les conditions les plus atroces, une victime de plus de la barbarie hitlérienne, cette honte du XX-e siècle.

Łuniewski débuta dans son activité scientifique en 1923 par la publication de sa thèse (3) sur les formations jurassiques des environs de Zawichost (le bord nord-est du massif du Święty Krzyż, Pologne centrale). Depuis, son intérêt va, en première ligne, vers le système jurassique. En collaboration avec l'auteur de la notice présente, il faisait des collections de fossiles du célèbre Jurassique de Łuków (8) ainsi que de beaux exemplaires de Solenopora jurassiques de la chaîne entre Małogoszcz et Przedbórz (versant sud—ouest du massif du Święty Krzyż). A la veille de la guerre il acheva l'examen de 4 profonds forages faits en Cuyavie (15) et pendant la guerre, il fit des levés complémentaires du Jurassique aux environs de Radomsk (14).

Łuniewski s'intéressait aussi au Trias et il était, avant la guerre, le meilleur expert en Muschelkalk de Pologne. Il découvrit aussi d'intéressants rapports au Trias alpin, dans la forme des nautilus (*Pleuro-nautilus mosis* Mojsisovics) qu'il décrivit (4). En demeurant constamment à Varsovie, il s'occupait aussi du Quaternaire. En 1926, il a pris part au XIV-e Congrès International de Géologie à Madrid.

Łuniewski a recueilli de nombreuses et précieuses collections. Il n'a pas eu le temps de terminer leur étude: au mois de septembre 1939, lors du bombardement de Varsovie par les Allemands, elles ont été brûlées, en même temps que l'Institut Géologique de l'Université de Varsovie.

Spis prac A. Łuniewskiego

- 1) 1922. — Z geologii okolic Zawichosta (Sur la géologie des environs de Zawichost), *Pos. Nauk. P. I. G. (C.-R. des Séances du Serv. Géol. de Pologne)*, nr 4, str. 14—16, Warszawa (notatka wstępna).
- 2) 1922. — Wpływy alpejskie w wapieniu muszlowym na północnym zboczu Gór Świętokrzyskich (Les éléments alpins dans la faune du Muschelkalk sur le versant nord des Montagne de Święty Krzyż), *Ibidem*, nr 4, str. 16 (notatka wstępna).
- 3) 1923. — Z geologii okolic Zawichosta (Sur la géologie des environs de Zawichost), *Sprawozd. P. I. G. (Bull. du Serv. Géolog. de Pologne)*, t. II, str. 49—72, fig. 2, Warszawa (roźprawa doktorska).
- 4) 1923. — O formach alpejskich w faunie wapienia muszlowego na północnym zboczu Gór Świętokrzyskich (Sur les éléments alpins dans la faune du Muschelkalk sur le versant nord du massif de Święty Krzyż), *Ibidem*, t. II, str. 73—76, tabl. 1.
- 5) 1924. — O niektórych małżach i ramienionogach jury i kredy okolic Zawichosta (Sur quelques Pelecypodes et Brachiopodes des couches jurassiques et crétacées des environs de Zawichost, versants nord—est du Massif de Święty Krzyż), *Ibidem*, t. III, str. 119—128, tabl. 3.
- 6) 1925. — (Wspólnie z J. St. Czekalskim), O profilu utworów czwartorzędowych pod Tomaszowem nad Pilicą (Sur une coupe géologique du Quaternaire aux environs de Tomaszów sur la Pilica), *Posiedzenia Nauk. P. I. G. (C.-R. du Serv. Géolog. de Pologne)*, nr 10, str. 15—16, Warszawa.
- 7) 1927. — Przewodnik geologiczny po Warszawie, Wycieczka I, II i IV, Warszawa.
- 8) 1929. — (Wspólnie z H. Świdzińskim), W sprawie kry jurajskiej pod Łukowem (Sur le bloc jurassique dans les dépôts glaciaires de Łuków), *Przegl. Geograf. (Revue polonaise de Géographie)*, t. IX, str. 160—165, Warszawa.
- 9) 1930. — Radiolaryty w żwirach preglacjalnych Prawisły, *Wszechświat*, nr 5, Warszawa.
- 10) 1931. — (Wspólnie z H. Świdzińskim), Z wycieczki geologicznej na Czywczyn i Łostuń, *Wszechświat*, Warszawa.
- 11) 1932. — (Wspólnie z Z. Sujkowskim), Radiolaryty paleozoiczne Gór Świętokrzyskich (Radiolarites paléozoïques du massif de S-te Croix), *Posiedzenia Nauk. P. I. G. (C.-R. des Séances du Serv. Géol. de Pologne)*, nr 32, Warszawa.
- 12) 1933. — Pospolite minerały i skały Ziemi Polskich, wydawnictwo *Płomyka*, Warszawa.
- 13) 1936. — Kreda środkowa pod Iłżą i uwagi nad jej podłożem (Le Mésocrétacé sur le versant NE de Łysogóry et son substratum), *Sprawozd. Tow. Nauk. Warsz. (C.-R. Séances Soc. Scient. de Varsovie)*, nr 28, str. 119—130, Warszawa.

- 14) 1947. — Z geologii okolic Radomska (Notes on geology in the vicinity of Radomsko — Central Poland), *Państw. Inst. Geolog. (Serv. Géolog. de Pologne), Biul.*, nr 38, Warszawa.
- 15) 1947. — Cztery głębokie wiercenia na Kujawach (Four deep boreholes in Kujawy — Northern Poland), *Ibid.*

Wspomnienia pośmiertne

J. Lewiński (1876—1939), Wspomnienie pośmiertne, *Wiadomości Muzeum Ziemi*, zesz. 12., 1939.